

**Власне українська та іншомовна
лексика
у професійному мовленні.
Терміни, виробничо-професійні та
науково-технічні, професіоналізми,
фразеологізми**

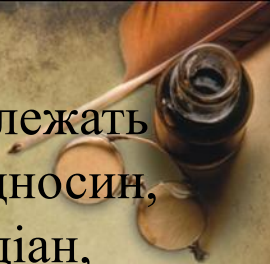
План вивчення

1. Власне українська та іншомовна лексика у професійному мовленні.
2. Поняття про терміни (професіоналізми, виробничо-технічні поняття). Відмінність між термінологією і терміносистемою.
3. Професійні фразеологізми, труднощі перекладу.

У сучасній українській мові вживаються слова, засвоєні з інших мов

- У словниковому складі української мови особливе місце посідають запозичення грецького походження. Вони означають:
  - назви рослин, тварин: кедр, мигдаль, мак, кит, крокодил;
  - назви побутових предметів: парус, миска, ванна;
  - поняття церковно-релігійного вжитку: вівтар, ангел, антихрист, ікона, ієрей, ладан, ідол;
  - терміни науки, культуру, мистецтва: апостроф, ідея, театр, музей, корал, філософія.
- З грецької мови засвоєно чимало імен людей: Софія, Федір, Олена, Петро.

В українській мові чимало слів **латинського походження** вони належать до понять наук, техніки, мистецтва, політичних і суспільних відносин, медичної, юридичної термінології. Наприклад: індустрія, меридіан, екзамен, депутат, декан. З латинської мови запозичені імена: Юлія, Валерія, Віктор, Павло, Марко.

З **французької мови** засвоєні слова що стосуються побуту, назв одягу, науки, техніки, мистецтва, технічних і військових понять. Наприклад: абажур, браслет, пудра, бюлетень, екіпаж, бюст, кабінет, маршал, пансіон.

З **німецької мови** прийшли деякі адміністративні, технічні, медичні, торговельні, військові, виробничі терміни, назви предметів побуту, рослин, птахів, ігор, наприклад: штат, шахта, цех, бухгалтер, бинт, фельдшер, кеглі, матрац.

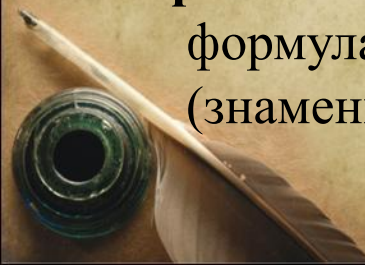
Чимало слів в українській мові засвоєно з **італійської**. Наприклад: опера, бемоль, інтермецо, бас, лібрето, арлекін, дебет, кредит, банк, вата.

Наукові поняття визначаються спеціальними словами — термінами, які складають основу наукової мови.

Термін — це слово або усталене словосполучення, що чітко й однозначно позначає наукове чи спеціальне поняття. Термін має договірний характер, який полягає в тому, що вчені чи фахівці тієї або іншої галузі домовляються, що розуміти, яке поняття вкладати в той або інший термін.

Отже, конкретний зміст поняття, визначеного терміном, буде зрозумілим лише завдяки його **дефініції** — лаконічному логічному визначенню, яке зазначає суттєві ознаки предмета або значення поняття, тобто його зміст і межі.

Терміни поділяються на загальноживані (авангард, ідея, гіпотеза, формула) та вузькоспеціальні, уживані в певній галузі науки (знаменник, дільник, чисельник).

У множині термінів кожної галузі вирізняють дві складові частини: термінологію і терміносистему.

Термінологія — це така підмножина термінів, яка відображає поняття, що утворилися й функціонують у кожній галузі стихійно. На відміну від термінології,

терміносистема — це опрацьована фахівцями певної галузі та лінгвістами підмножина термінів, яка адекватно й однозначно відображає систему понять цієї галузі.

Від термінів слід відрізнити **номенклатурні назви** — своєрідні етикетки предметів, явищ, понять. Якщо в основі терміна лежить загальне поняття, то в основі номенклатурної назви — одиничне.

До номенклатури входять серійні марки машин, приладів, верстатів, найменування підприємств, установ, організацій, географічні назви та назви рослин, звірів.

Терміни різноманітні за структурою, походженням і способами творення.

За структурними моделями терміни переділяють на:

- однокомпонентні** терміни, наприклад: паритет, резолюція, субстрат, паралінгвістика.
- двокомпонентні** терміни - наприклад: ректифікація кордону, стратегія спічування, унітарна держава, цивільна відповідальність;
- трикомпонентні** конструкції - наприклад: вільна економічна зона, центральна виборча комісія; маскультурний код мови, теорія лінгвістичної відносності.

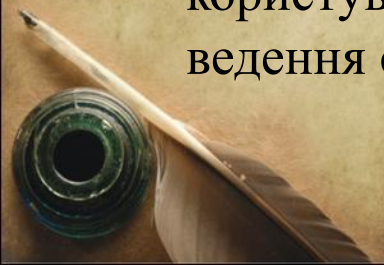
• Використовуючи в документах іншомовні слова, слід пам'ятати:

1. Вживання іншомовного слова в діловодстві допустиме лише в тому значенні, з яким воно зафіксоване у словниках, наприклад:

Ефективність режиму економії залежить від того, наскільки лімітуються фінансові витрати.

У цьому реченні половина слів – запозичені, а слово *лімітувати* вжите ще й неточно, оскільки *ліміт* – це гранична норма, адже лімітуються не витрати, а кошти.

2. Не рекомендується в тексті одного документа вживати на позначення того самого поняття і запозичене, і власне українське слово (*конвенція – угода, патент – авторське свідоцтво, верлібр – вільний вірш, гелікоптер – вертоліт – гвинтокрил*). У таких випадках бажано користуватись національною мовою, що значною мірою полегшує ведення справочинства.

Професіоналізми — слова й мовленнєві звороти, характерні для мови людей певних професій. Оскільки професіоналізми вживають на позначення спеціальних понять лише у сфері тієї чи іншої професії, ремесла, промислу, вони не завжди відповідають нормам літературної мови.

Професіоналізми виступають як неофіційні (а отже, експресивно забарвлені) синоніми до термінів.

З-поміж професіоналізмів можна вирізнити **науково-технічні, професійно-виробничі, просторічно-жаргонні**. Вони доволі різноманітні щодо семантичних характеристик.

На відміну від термінів, професіоналізми не мають чіткого наукового визначення й не становлять цілісної системи. Якщо терміни — це, як правило, абстрактні поняття, то професіоналізми — конкретні, тому що детально диференціюють ті предмети, дії, якості, що безпосередньо пов'язані зі сферою діяльності відповідної професії,

наприклад:

Слова та словосполучення, притаманні мові моряків: *кок* — *кухар*; *камбуз*- *кухня* ; *кубрик* — *кімната відпочинку екіпажу*; *бак* — *носова частина корабля*; *чалитися* — *приставати до берега*; *ходити в море* — *плавати*; *компас*, *Мурманськ*, *рапорт* тощо.

Професіоналізми працівників банківсько-фінансової, торгівельної та подібних сфер: *зняти касу*, *підбити*, *прикинути баланс*.

Назви фігур вищого пілотажу в льотчиків: *штопор*, *бочка*, *петля*, *піке* .

Професіоналізми користувачів ПК: *мама* — *материнська плата*; *клава* — *клавiатура*; *скинути інформацію* — *переписати*; *вінт* — *вінчестер* (*твердий диск нагромадження інформації*).

Професіоналізми музикантів: *фанера* — *фонограма*; *ремікс* — *стара мелодія з новою обробкою*; *розкрутити* (*пісню, ім'я*) — *розрекламувати*.

Завдання

1. Знати зміст лекції і вміти відповідати на контрольні питання.
2. Записати в зошиті визначення понять термін, термінологія та терміносистема, номенклатурні поняття, групи професіоналізмів.
3. Виконати самостійну роботу № 2 (10 балів) та №3 (підготовка до ПР1).

Питання для самоконтролю

1. Дайте визначення поняття „термін”, які його визначальні риси?
2. У чому різниця між термінологією і терміносистемою?
3. Поясніть причини виникнення професіоналізмів ?
4. Чому українська мова не може відмовитися від іншомовних слів?